

**ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ МҮГЕДЕКТІГІ БАР ЖАСТАРДЫҢ ЖОҒАРЫ БІЛІМГЕ
ҚОЛЖЕТІМДІЛІГІ: ТОСҚАУЫЛДАР МЕН ШЕШІМДЕР****Раимова Мерей Ертуғанқызы**

студент, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті, ҚР, Қарағанды қ.

Алшынбекова Гүлназия Қанағатқызы

научный руководитель, профессоры, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті, ҚР, Қарағанды қ.

Аннотация. Бұл мақалада Қазақстандағы мүгедектігі бар жастардың жоғары білімге қол жеткізу жолында кездесетін негізгі кедергілер мен оларды шешудің әлеуетті жолдары қарастырылады. Инфрақұрылымдық, құқықтық, психоәлеуметтік және білім беру үдерісіне қатысты шектеулер талданып, инклюзивті білім беру принциптері тұрғысынан ұсыныстар ұсынылған. Автор инклюзияның сәтті жүзеге асуы тек техникалық бейімдеулермен шектелмей, педагогикалық кадрлардың даярлығы, әлеуметтік көзқарастардың өзгеруі және мемлекеттік саясаттың пәрменділігімен тікелей байланысты екенін атап өтеді. Мақалада Қазақстандағы қазіргі жағдай Еуропа елдерінің тәжірибесімен салыстыра отырып қарастырылған.

Кілт сөздер: жоғары білім, мүгедектігі бар жастар, инклюзивті білім беру, инфрақұрылым, әлеуметтік тосқауылдар, педагогикалық қолдау, құқықтық негіз.

Қазіргі таңда білім беру жүйесі әлеуметтік әділеттілік пен теңдік қағидаттарын жүзеге асыруда маңызды құралдардың біріне айналып отыр. Қазақстанда мүгедектігі бар жастар үшін жоғары білім алу мүмкіндігін кеңейту бағытында бірқатар бастамалар қолға алынғанымен, бұл салада шешімін таппаған мәселелер де аз емес. Жоғары білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету – адам құқығын сақтау ғана емес, сонымен қатар қоғамның инклюзивті дамуына ықпал ететін стратегиялық міндет болып табылады.

Мүгедектігі бар жастардың жоғары оқу орындарына түсуі мен онда білім алуы барысында түрлі кедергілер кездеседі. Бұл кедергілер көп жағдайда инфрақұрылымдық, оқу процесіне бейімделмеу, ақпараттық ресурстардың қолжетімсіздігі, оқытушылардың дайындық деңгейінің төмендігі және әлеуметтік стигма сияқты факторлармен байланысты. Мәселен, көптеген университеттердің ғимараттары арбамен жүретін адамдарға арналмаған. Көзі көрмейтін немесе есту қабілеті төмен студенттерге арналған арнайы құрылғылар мен оқу материалдарының жеткіліксіздігі де білім беру сапасына әсер етеді.

Сонымен қатар, ерекше қажеттіліктері бар студенттерге арналған бейімделген оқу бағдарламалары мен әдістемелік қолдаудың жетіспеуі олардың толыққанды білім алуына кедергі келтіреді. Оқытушылардың көпшілігі инклюзивті педагогика негіздерін меңгермеген, ал бұл өз кезегінде студент пен оқытушы арасындағы өзара түсіністіктің болмауына алып келеді. Мұндай жағдайларда студенттердің мотивациясы төмендеп, психологиялық күйзеліске ұшырау қаупі артады.

Ақпараттық ресурстардың қолжетімсіздігі де ерекше назар аударуды қажет етеді.

Университеттердің электронды платформаларындағы оқу материалдары көбіне арнайы қажеттіліктері бар студенттерге бейімделмеген. Брайль қарпімен ұсынылған оқу құралдары, дыбысталған лекциялар мен субтитрлері бар бейнематериалдардың тапшылығы – бұл санаттағы жастардың оқу процесіне толық қатысуын шектейді.

Құқықтық және институционалдық шектеулер де маңызды рөл атқарады. Қазақстанда мүгедектігі бар тұлғалардың білім алу құқығы заңнамалық түрде бекітілгенімен, бұл құқықтың нақты орындалуы көп жағдайда қағаз жүзінде ғана қалып отыр. ЖОО деңгейінде инклюзивті саясаттың болмауы немесе оның формалды түрде қабылдануы студенттердің нақты қажеттіліктеріне жауап бере алмай отыр. Сонымен қатар, грант бөлу, оқу құралдарымен және жатақханамен қамтамасыз ету кезінде кемсітушілік жағдайлары жиі кездеседі.

Психоәлеуметтік тосқауылдар да мүгедектігі бар жастардың жоғары білім алуға ұмтылысын тежейтін факторлардың бірі болып саналады. Қоғамда қалыптасқан теріс стереотиптер, кемсіту, әлеуметтік оқшаулану бұл жастардың өз-өздеріне деген сенімін төмендетіп, оқуға түсуге немесе оны аяқтауға кедергі келтіруі мүмкін. Бұл ретте, оқу орындарында инклюзивті орта құру, ұжымдық мәдениетті қалыптастыру және барлық студенттерге бірдей қолайлы жағдай жасау — басты міндеттердің бірі.

Мәселені шешу жолдары кешенді түрде қарастырылуы тиіс. Біріншіден, университеттерді физикалық жағынан бейімдеу – яғни пандустар, арнайы лифттер, арнайы құралдар мен ресурстардың жеткілікті болуын қамтамасыз ету. Екіншіден, оқытушыларды инклюзивті педагогика негіздеріне үйрету, арнайы курстар арқылы олардың кәсіби даярлығын арттыру қажет. Үшіншіден, ерекше қажеттіліктері бар жастар үшін психологиялық және академиялық қолдау қызметтерін кеңейту маңызды. Төртіншіден, мемлекеттік саясат пен гранттық бағдарламаларда әділеттілік пен тең мүмкіндіктер принциптерін нақты іске асыру қажет.

Сонымен қатар, халықаралық тәжірибеге жүгіну де тиімді болады. Еуропа елдерінде мүгедектігі бар адамдарға арналған жоғары білім беру жүйесі жақсы дамыған. Онда оқу процесіне толық қатысу үшін барлық жағдайлар жасалған, ал студенттер қоғамнан оқшауланбай, өздерін еркін сезіне алады. Мұндай тәжірибені Қазақстан жағдайына бейімдеп енгізу арқылы инклюзивті білім беруді дамытуға нақты қадам жасауға болады.

Қорытындылай келе, мүгедектігі бар жастардың жоғары білімге қолжетімділігі – тек әлеуметтік мәселе емес, бұл мемлекетіміздің даму бағытын, адам құқықтарына деген құрметін айқындайтын маңызды көрсеткіштердің бірі. Олардың сапалы білім алуына мүмкіндік жасау — қоғамның өркениеттілігінің көрінісі әрі болашақтағы әлеуметтік тұрақтылық пен бірлік кепілі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Батырғалиева А.С. Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеу жолдары. – Алматы: Қазақ университеті, 2011. – 80 б.
2. Оспанбаева М.П. Инклюзивті білім беру мазмұны және әдістемесі: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 232 б.
3. Бахтиярова Г.Р., Абильдина С.К. Инклюзивті білім берудің негіздері: оқу құралы. – Ақтөбе: Өрлеу, 2020. – 184 б.
4. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Инклюзивті білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған тұжырымдамасы. – Астана, 2020.
5. Савельева Л.А., Самсонова Е.В. Инклюзивное образование: теория и практика. – Москва: Просвещение, 2018. – 240 с.
6. Жұмабаев Қ.Ж., Қалжанова А.М. Қазақстандағы ерекше білім беруді қажет ететін балалардың құқықтарын қорғау мәселелері. – // Қоғам және Даму, 2021. – №4. – Б. 66–72

